

Slovesa – varianty a dublety

Podle slovesné třídy

slovesná paradigmata soustavy tvarů - jednoduché

- indikativ přítomtu (futura) aktiva
(prézens/futurum/neaktuální přítomnost)
- imperativ
- jmenné tvary: příčestí (činné – l-ové, trpné,
přechodník přítomný, př. minulý)
- infinitiv

formy

- jednotná soustava koncovek
- zachování tématického/kmenového vokálu (kons.)
- rozdíly: tematický vokál, koncovky, tvrdost/měkkost,

Varianty Kde ?

- 1. sg. ind. préz. akt.
- 3. pl. ind. préz. akt.
- imperativ
- l-ové příčestí
- pas. příčestí
- přechodníky
- infinitiv

ind. préz. akt.

volba variant je dána třídou, dublety se vyskytují pouze u některých vzorů a liší se většinou na rovině stylistické

- -u/-i|-m
- -š
- -0
- -me/(-m)
- -te
- -ou|-0/-í

1. sg. Ind. Préz. Akt. -i/-u

3. pl. Ind. Préz. Akt. -í/-ou

- *mazat* (*píši/u/í/ou*, *káži/u/í/ou*, *pláči/u/í/ou*)
ALE: *lížu/ou*, *ořu/ou*, *stůňu/ou*, *pošlu/ou*,
lžu/ou, *kloužu/ou*, *koušu/ou*, *hryžu/ou*, ...
- *krýt* (*kryji/u/í/ou*)
- *kupovat* (*kupuji/u/í/ou*)

Alternace **finály** a **KoV** ve tvarech od prezentního kmene

- **k-c-č, h-z-ž** péct (*peku/peču/pec/peč*)
- ALE *pomohu/pomužu/pomoz/pomož*
- **ř-r** (*tru/třu*) ALE pouze *dřu, přu*
- **r-ř** (*beru/béřu*)

imperativ

volba variant je dána zakončením základu
(většinou bez KmV)

- -0/-'/-i
- -me/-e-me/-ě-me
- -te/-e-te/-ě-te

alternace/varianty/dublety

- I. třída *péct* : *peč/pec* ALE *pomoz*
- ALE IV. třída *prosit* (*chval!*, *namiř*, *nabrus*, *prohyř*, *neubliž*, ...) +dubl. *blud'/bloudi*, *prohlub/prohloubi*, *nebuř/nebouři*,... (koncová souhláska v základu se obvykle nemění) V současné češtině však i zde měkčené souhlásky pronikají (*od trpného přičestí*): *nejprve se ohlaš*, *nevraž do Petra*. **Změkčené varianty však obvykle nebývají plně spisovné.**
- I. třída *mazat/brát* (*važ! lam!*)
- III. třída *hraj /hrej*
- II. třída *tiskni*, *miň*, *začni*
- IV. (*sázet*) a V. třída *sázej*, *dělej*

Imperativ a posuny v kodifikaci

- *pec*/*peč*! ALE *pomoz*! NE *pomož*
- *trp*! *pros*! *ohlas*! NE *ohlaš*! *sázej*!
(tendance > *trpět*: *nezdivoč/nezdivočej*:
bolet, duřet, hovět, náležet, souviset,
šumět, večerět, záviset, zmizet, čumět,
cepenět) kolísání *prosit/sázet*: *stavěj/stav*
(významově odlišené dvojice: *znehybni*
(učiň nehybným) X *znehybněj* (přestaň se
hýbat).

participia

volba variant je dána třídou, vzorem, zakončením základu, dublety se rozlišují na rovině stylistické

- -l-|-0-, -l-a, -l-o, -l-i, -l-y
- -n-0, -n-a, -n-o, -n-i, -n-y / -t-0, -t-a, -t-o, -t-i, -t-y
- (-a/-e/-ě)-0, (-ou/-í)-c, (-ou/-í)-ce
- (-0/-v)-0, (-0/-v)-ši, (-0/-v)-še

L-ové příčestí: K-l/-nu-l
-a-l/-(m|n)u-l

- *tisknout* : **tisk-0-l**/(*tisk-nu-l*) (*sch-nu-l*, *tk-nu-l*, *nadch-nu-l*, *smls-nu-l*, *blb-nu-l*, *čmár-nu-l*, ...)
- *začít* : zač-**a-l**, t'-**a-l**, ž-**a-l**, *napj-a-l*, *vz-a-l*, *j-a-l*, . *ň-**a-l**, *proj-mu-l*, *d-mu-l*
- -**0-l** pouze vzory *nést* (*nes*), *péci* (*pek*), *tisknout* (*řek*, *zabřed*, *stisk*, ...)

alternace KoV a FC

- *bříst – bředl, klást – kladl, houst – hudl, příst – předl, vést – vedl, hníst – hnětl, kvést – kvetl, mést – metl, růst – rostl, číst/četl /č(e)tla, ...*
ALE mást – mátl, třást – třásl, pást – pásl, zást – zábl
- *péct – pekl, téct – tekl, stříci(t) – střehl, ... ALE*
moci – mohl, tlouci – tloukl, *vrci (vrhnout) - vrhl
- *krýt – kryl, bít – bil, dít – děl, plout – plul, ... ALE*
smát – smál, hrát – hrál, vát – vál, ...

Pasivní příčestí:

-nu-t/-0-(e|ě)n , *-(n|m)u-t/-0-a-t* a *-0-n/-0-t*

- *tisknout- tištěn/tisknut*
- *minout - minut*
- *začít : začat /projmut /sňat*
- *krýt : kryt / hrán, oděn, přán, vlán* ALE
rozevlátý, pookřání | pookřátí, setí ALE
osení
- *třít : třen* ALE *mlít : mlet*

Alternace KoV a FC

- II. třída *tisknout* : *tišt-ě-n*, *nadš-e-n*, *dotč-en*, *staž-en*,
- IV. třída *prosit* : *mísen/míš-en*, *probuz-en*, *chyc-en*, *zpožděn*, *promyšlen*, časté kolísání
- III. třída *krýt* : *krýt – kryt*, *bít – bit*, *obout – obut*, ... ALE *hrát – hrán*, ...

alternance KmV: inf. |I-part.| n/t-part.

- *brát/mazat/dělat*: -a/á- (délka – počet slabik tvaru) -a- –á-
- *dřít/mlít* -í- -e/ě- -e/ě-
- *prosit/ctít* -i/í- -i- -e/ě-
- *trpět/bdít* -e-/ě/í- -e/ě- -e/ě-

přechodníky

- PRÉZ. : od 3. os. pl. ind. prez. akt. (má dubl.)
- MIN.: od I-ového přičestí (má dubl.)

Tvoření přechodníků a posuny v kodifikaci

- *nést* – *nesa*, -*ouc/ouce*
- *péct* – *peka*, -*ouc/ouce* *peče-íc/íce*
- *třít* – *tra*, -*ouce/ouce* i *tře*, -*íc/-íce*
- *sázet* – *sázeje/* - *ejíc/-ejíce*
- *vtisk-nu-v*
- *napj-a-v* /*nap-nu-v*

infinitiv

volba variant je dána třídou + vzorem, dublety jsou rozlišeny stylisticky

- -t/-ti | -i/-t

infinitiv

- I. třída vzor *péci* : *ci/ct* : *péci/péct*
- IV. třída *it̃(i)/(e/ě)t(i)* : *myslit/myslet*

ALTERNACE KmV

- I. třída *br-á-t, ps-á-t* X *nabr-a-t, pops-a-t*
- V. třída *tk-á-t, db-á-t* X *netk-a-t, nedb-a-t*

Tendence

- neměnnost kmene (tvarů od téhož kmene : 5 kmenů podle tématu) NAPŘ.:
peču(peku), třu(tru), pomůžu (pomohu)
- unifikace tvarů (KMP) od kmene minulého (2 tř.) – odstranění souhláskových alternací NAPŘ.: tištěn/tisknut
- samohláskové alternace KoS a KmS zachovány (podpořeny deverbativy - slovtvorba)

dějová jména na –ní / -tí

- distribuce –n/-t analogická jako u tvoření tvarů pas. part.
- alternace KmS u začít se **a>e**
(poč**a**t:poč**e**tí, do**j**a:t:do**j**e:tí, za**j**a:t:za**j**e:tí,
vz**a**t:vz**e**tí, ...)

nepravidelná slovesa

- uvádí se různý počet
- historické hledisko : atematická slovesa
- synchronní hledisko : vysoká míra
nejrůznějších nepravidelností, obtížně
zařaditelná do systému vzorů a tříd,
supletivní kmeny, hláskové alternace

nepravidelná slovesa vně systému tříd a uvnitř jedn. tříd

- být, mít jíst, vědět
- vidět, chtít, jít
- jet
- spát, bát se, stát
- říct, bříst, ...
- mlít

složené (analytické) tvary

- opisné futurum (ind. akt.)
- minulý čas (ind. akt.)
- pasivum (všechny tři časové formy určité indikativu, imperativ)
- neurčité tvary pasivní (*být chválen, jsa chválen, byv pochválen*)
- kondicionál (přítomný, minulý)